

آموزش اولیا با فناوری وب ۲: طراحی، اجرا و ارزشیابی یک محیط مجازی

دکتر علیرضا مقدم^۱

چکیده

هدف کلی این تحقیق، طراحی، اجرا و ارزشیابی یک محیط مشارکتی آموزش اولیا، مبتنی بر وب ۲ بود. در راستای این هدف، رویکرد پژوهش کیفی و روش اقدام پژوهی نقشه راهی برای این تحقیق فراهم کرد. شناسایی زیرساختهای سخت افزاری، شناسایی قابلیت‌های نرم افزاری، بررسی الگوهای آموزشی در فضای مجازی، مطالعه برنامه‌ها و اولویت‌های آموزشی انجمن اولیا و مربیان وزارت آموزش و پرورش، جمع‌بندی موارد فوق و شناسایی تناقضها، طراحی الگوی آموزش مجازی، و سرانجام طراحی یک فضای مجازی از اقداماتی بود که به منزله پیش‌زمینه اجرای فرآیند طراحی الگو و روش آموزش مجازی اولیا مورد بررسی قرار گرفتند. پس از طراحی پورتال آموزشی، مخاطبانی به طور آزمایشی در یک دوره آموزشی شرکت کردند. مهمترین منبع گردآوری داده‌ها شامل اسناد، مدارک و مستندات وزارت آموزش و پرورش، مشاهدات زمینه‌ای ضمن اجرای دوره آموزشی و مصاحبه با مشارکت‌کنندگان بود. یافته‌ها نشان می‌دهند که آموزش در فضای مجازی توانسته است تا حدودی مسائل ناشی از جنسیت شرکت‌کنندگان در کلاسهای سنتی و اشتغال اولیا را کاهش دهد. با وجود این، مسائلی مانند مشارکت زنان، پهنای باند و سطح آشنایی با اینترنت محدودیتهایی را نیز ایجاد کرده است.

کلید واژگان: آموزش اولیا، اقدام پژوهی، مشارکت، وب ۲

مقدمه و مسئله پژوهش

خانواده واحدی اجتماعی است که سالهای نخستین زندگی افراد در آن شکل می‌گیرد. بنابراین، رشد فردی و اجتماعی جامعه انسانی تا حدود زیادی به سطح آموزش خانواده‌ها بستگی دارد. از این رو، انتظار می‌رود آموزش‌های رسمی و غیر رسمی در نوع دیدگاه خانواده در تربیت فرزندان تاثیر بگذارد و نیز از خانواده‌ها و انتظارات آنان تاثیر پذیرند. با وجود این، بررسی سوابق و ادبیات موجود در زمینه آموزش خانواده چالشهایی را نشان می‌دهد: بر اساس گزارش سازمان مرکزی انجمن اولیا و مربیان طی سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۸ در حدود ۴۶۲۶۸۰ دوره آموزش اولیا برگزار شده است و ۳۲۵۸۶۴۹۱ نفر در این دوره‌ها شرکت کرده اند. این گزارش می‌افزاید، هزینه دوره‌های آموزشی اولیا در سال تحصیلی ۱۳۸۷-۱۳۸۶ بالغ بر ۶۴۱۱۶۲۸۴۹۳۵ ریال بوده است (سازمان مرکزی انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۸۸). با وجود این، به نظر می‌رسد متکی بودن صرف به روشهای آموزش سنتی نتوانسته است کارآیی و اثربخشی لازم را داشته باشد (برزویی، ۱۳۷۳؛ ثابتی، ۱۳۷۵؛ حسینی کناری، ۱۳۷۴؛ زرخواه، ۱۳۸۳؛ سلامی، ۱۳۸۸؛ شاهمرادی، ۱۳۷۶؛ شعبانی، ۱۳۸۹؛ صادقی، ۱۳۸۷؛ صفدری بها، ۱۳۸۶). تنها حدود ۳۱ درصد شرکت کنندگان در کلاسهای آموزش خانواده را مردان تشکیل می‌دهند و سطح تحصیلات ۶۰ درصد از مشارکت کنندگان دیپلم یا پایین‌تر است (قهری، ۱۳۷۷). بنابراین انجمن اولیا و مربیان از مشارکت مردان و کسانی که سطح تحصیلات بالایی دارند، کمتر برخوردار است. عدم مشارکت مردان موضوعی نیست که تنها آموزش و پرورش ایران با آن مواجه باشد. پژوهشهای انجام شده در کشورهای دیگر نیز این پدیده را نشان می‌دهند (بادی و همکاران، ۲۰۰۹؛ نورد، ۱۹۹۹). علاوه بر این مسئله، اثربخشی دوره‌های آموزشی نیز یکی از مسائلی است که در ادبیات این حوزه می‌توان مشاهده کرد. در پژوهشی با عنوان بررسی تاثیر کلاسهای آموزش خانواده در نگرش والدین نسبت به مسائل آموزشی و پرورشی فرزندان در سطح استان آذربایجان غربی، توانای رشید (۱۳۷۸) اظهار می‌دارد که میان نگرش والدین آموزش دیده در کلاسهای آموزش خانواده و والدین آموزش ندیده (از نظر نقش والدین نسبت به رعایت بهداشت روانی، تربیت جنسی، تقویت حس مذهبی فرزندان و ارتباط اولیا با مدرسه) تفاوت معنادار وجود ندارد. اگر چه نمی‌توان همه نقایص فوق را به روشهای آموزشی نسبت داد ولی آمار فوق و نتایج

1. Boddy et al.

2. Nord

چنین پژوهشهایی این مسئله را نمایان می‌کند که احتمال دارد روشهای آموزشی دیگر، بخشی از این مشکلات را برطرف نمایند.

مفاهیم نظری پژوهش

کودکان بیشترین ساعات روزانه را با خانواده‌های خود سپری می‌کنند و از رفتارهای خانواده‌الگوبرداری می‌کنند. به عبارت دیگر خانواده در آموزش کودکان نقش کلیدی دارد و مبانی رشد فکری آنان را شکل می‌دهد. بنابراین یکی از وظایف متصدیان آموزش رسمی و غیر رسمی برنامه‌ریزی و آموزش خانواده‌هاست. تشکیل کلاسهای آموزش خانواده و سازمان دهی تشکلهایی برای برقراری ارتباط میان خانه و مدرسه یکی از روشهای به اجرا گذاشتن چنین آموزشهایی است. در برخی از کشورها اولیا ارتباطی مؤثر با مدرسه دارند و کلاسهای رسمی و غیررسمی به طور منظم یا بنا به ضرورت برای ایجاد هماهنگیهای آموزشی لازم تشکیل می‌شوند. با وجود این در ایران سابقه تشکیل انجمن اولیا و مربیان چندان زیاد نیست و آموزشهای رسمی ارائه شده از این طریق، چنان که بیشتر اشاره شد، چندان به اهداف خود نائل نشده و در برخی موارد فعالیتهای انجام شده محدود و پراکنده بوده است (دفتر مرکزی انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۳).

روشهای آموزش خانواده

در طول تاریخ انجمن اولیا و مربیان، آموزش اولیا به روشهای گوناگون انجام شده است. تشکیل کانون مادران (۱۳۷۰)، انتخاب و آموزش مادران مشاور (۱۳۶۹)، تشکیل کلاسهای متنوع آموزش خانواده طی سالهای حیات انجمن و تهیه سرفصلهای دوره‌های آموزشی، و انتشار ماهنامه پیوند (که پیش از انقلاب اسلامی به نام مکتب مام منتشر می‌شد) از روشهایی است که انجمن اولیا و مربیان برای پیشبرد اهداف آموزشی خود به کار گرفته است. از بعد رسانه‌های آموزشی، انواعی از رسانه‌های مکتوب مانند کتابها و نشریات و رسانه‌های غیر مکتوب، مانند نوارهای آموزشی، سخنرانیها و فیلمهای آموزشی مورد استفاده قرار گرفته‌اند (دفتر مرکزی انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۳).

با توجه به فعالیتهای و روشهای آموزشی گفته شده، به نظر می‌رسد آموزش اولیا عمدتاً به روشهای سنتی انجام می‌گیرد. اگر چه سابقه آموزش اولیا در ایران در مقایسه با سایر کشورها تا حدودی کمتر است، اما از زمان تصویب اساسنامه آن در سال ۱۳۶۷، آموزشها اغلب به صورت کلاسی و سنتی انجام شده است. حتی در کشورهایی که سابقه بسیار در آموزش اولیا دارند بیشتر آموزشها در کلاسهای درس انجام می‌شود و آموزش از راه دور در برخی از کشورها با توجه به

شرایط اقلیمی و اجتماعی آنها صورت می‌گیرد. اگر چه این آموزشها رسمی بوده اند ولی با آموزش رسمی که در ایران رایج است، تفاوت ماهوی دارند. در ایران، آموزشهای رسمی را وزارت آموزش و پرورش از طریق انجمن اولیا و مربیان برنامه ریزی و سازماندهی می‌کند، در حالی که آموزش اولیا در کشورهای دیگر تا حدودی متفاوت و در بیشتر موارد غیرمتمرکز است. اینک به طور کوتاه به آموزش اولیا در برخی از کشورها می‌پردازیم (بادی و همکاران، ۲۰۰۹).

در آلمان آموزشهای کسریان^۱ بر مبنای آموزه‌های روانشناسی آدلر و رودلف درایکورس^۲ طراحی شده و به منظور آموزش خانواده‌ها به اجرا درآمده است. هدف این آموزشها ارتقای همکاری میان خانه و مدرسه، و ارائه آموزش دموکراتیک از طریق قوانین مشترک برای زندگی خانوادگی و دستیابی به فهم جمعی در زندگی اجتماعی است. آموزشهایی که در این دوره‌ها به والدین ارائه می‌شوند شامل ارتقای توانایی مشارکت کنندگان به منظور درک بیشتر نیازهای اجتماعی کودکان است. به خانواده‌ها آموزش داده می‌شود تا با شناخت موقعیت در برابر کودکان کنش نشان دهند؛ و به جای واکنش نشان دادن به رفتارهای غیر قابل قبول کودکان، گزینه‌هایی در اختیار آنان قرار دهند تا بتوانند دست به انتخاب بزنند.

در دانمارک، آموزش و پرورش به روشهای گوناگون به خانواده‌ها آموزش می‌دهد. یکی از این روشها قرارداد بستن با شرکتهایی است که خدمات آموزشی، روانشناختی و مشاوره‌ای^۳ به خانواده‌ها ارائه می‌دهند. در برخی موارد، خانواده‌ها با توجه به مسائلی که دارند به این شرکتها ارجاع داده می‌شوند و در مواردی که مسئله مربوط به همه خانواده‌ها باشد، آموزشهای عمومی ارائه می‌شود. یکی دیگر از خدمات آموزشی شامل همکاری مدارس، خدمات اجتماعی و پلیس است. پیشگیری از وقوع جرم در میان کودکان از وظایف این تشکیلات است. در این موارد، شبکه‌ای از والدین برای آموزش ایجاد می‌شود تا درباره مشکلات دانش آموزان مانند مواد مخدر و الکل بحث و بررسی شود.

در فرانسه، چهار وزارتخانه کلیدی برای تدوین و اجرای برنامه‌های آموزش خانواده در چارچوب دولت مرکزی فعالیت می‌کنند: وزارت کار و امور اجتماعی، وزارت دادگستری، وزارت بهداشت جوانان و ورزش و وزارت آموزش ملی. وزارت آموزش ملی برنامه‌ای را تحت عنوان

1. Kess-erziehen

2. Rudolf Dreikurs

3. Pedagogic and psychological advisory service

برنامه موفقیت آموزشی^۱ اجرا می‌کند که هدف آن نه تنها پیشرفت تحصیلی بلکه رشد کودکان و تربیت آنهاست. این برنامه افراد و موسسات گوناگون از جمله معلمان، آموزشیاران، روانشناسان، مددکاران اجتماعی و نمایندگان ادارات بهداشت را درگیر اجرای هدف فوق می‌کند ولی مدرسه و اولیا نقش هسته‌ای دارند. ارزشیابیهای انجام شده از عملکرد این برنامه آموزشی نشان می‌دهد زمانی که اداره رفاه کودکان به طور رسمی وارد مسائل آموزشی کودکان می‌شود، والدین احساس بهتری دارند.

در برخی از کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی، آموزش را مؤسساتی تحت عنوان انجمنهای آموزش خانگی^۲ انجام می‌دهند. این انجمنها بر مبنای این تفکر تشکیل شده اند که آموزش مدرسه‌ای اثربخشی لازم را نداشته است و آموزش در خانه می‌تواند موثرتر باشد. یکی از این موارد، مؤسسه اولیا و مربیان فلوریدا^۳ است که برای ارائه خدمات آموزشی به والدینی تشکیل شده است که کودکان خود را در محیط خانه آموزش می‌دهند.

آموزش خانواده در فضای مجازی

آموزش در فضای مجازی می‌تواند پتانسیلهای متعدد برای برطرف کردن نیازهای آموزشی داشته باشد. همان طور که پیشتر اشاره شد، آموزش مجازی را می‌توان فارغ از دغدغه‌های زمان و مکان اجرا کرد. این ویژگی می‌تواند یکی از نیازهایی را برطرف کند که خانواده ها در مورد مدرسه و شرکت در کلاسهای آموزش خانواده با آن مواجه هستند: نیاز به زمان برای مشارکت و فارغ بودن از مکان آموزش.

در ایران اغلب آموزشهای خانواده به صورت حضوری بوده و به ایجاد زمینه آموزشهای غیر حضوری به ویژه آموزشهای مجازی کمتر توجه شده است. با این حال می‌توان به نمونه‌هایی از این نوع فضای مجازی در سایر کشورها اشاره کرد. کانادا یکی از کشورهایی است که شرایط اقلیمی و جمعیت شناختی آن موجب ایجاد آموزشهای مجازی برای افراد گوناگون و خانواده‌ها شده است. به طور مثال، استان کبک قلمروی گسترده دارد (۱,۳۵۶,۵۴۷ کیلومتر مربع). این در حالی است که جمعیت آن بسیار پراکنده است. ۸۰ درصد جمعیت ۷,۹۰۳,۰۰۱ نفری آن در مناطق شهری و ۲۰ درصد در مناطق روستایی زندگی می‌کنند (اداره آمار کانادا^۴). طی سالهای متمادی،

1. Educational Success Program

2. Homeschooling Associations

3. Florida Parent-Educators Association

4. Statistics Canada

استان کبک، با چنین پراکندگی جمعیتی، مشکلاتی برای آموزش عمومی داشته است. در چنین شرایطی هم مدارس و هم اجتماعات محلی با توجه به وابستگی این دو در جامعه کانادا با مسائلی مواجه خواهند بود. مثلاً به دلیل کمبود جمعیت، مدرسه‌ای شکل نمی‌گیرد و کسی برای ساکن شدن در چنین موقعیتی رغبتی از خود نشان نمی‌دهد. جاهایی هم که مدرسه‌ای وجود دارد به دلیل کوچک بودن این مدارس کیفیت فضا، تجهیزات و فرآیند آموزش پایین خواهد بود، زیرا تعاملات اجتماعی یکی از عناصر اصلی تضمین کیفیت آموزش است (آلر، لافریر، بیک، هامل، لابنت-هابرت، و دلاند، ۲۰۱۱). برای حل این مسئله جغرافیایی، اجتماعی و آموزشی، مقامات محلی به کاربرد فاوا روی آورده‌اند. هدف آنها طراحی و مطالعه مدلی است که آموزش مدرسه و اجتماع را بهبود بخشد. به این منظور، فناوریهای مشارکتی ارتباطات و اطلاعات (مانند سیستمهای ویدیو کنفرانس و بحثهای مجازی الکترونیکی) برای ایجاد ارتباط میان ۱۲۰ اجتماع آموزشی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. شرکت کردن والدین در این مباحث آموزشی به منزله یکی از عوامل خارجی تاثیرگذار در آموزش کودکان در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. وب ۲ یکی از فناوریهایی است که این تاثیرگذاری را بیشتر می‌کند و دلیل آن قابلیت‌های این نوع از وب است که نسل پیش از آن فاقد چنین قابلیت‌هایی بوده است. در بخش زیر این قابلیت‌ها به تفصیل توضیح داده می‌شوند.

وب ۲ و قابلیت‌های آن

وب ۲ ابزار قدرتمندی است که پتانسیلهای آموزشی متعدد دارد. مثلاً می‌توان از وب ۲ برای اطلاع رسانی به فراگیران درباره تغییرات برنامه فعالیتها، پروژه‌ها، منابع، ابزارها و سایر اطلاعات درسی استفاده کرد. همچنین از وب ۲ برای برقراری ارتباط آسان‌تر با مخاطبان و تشویق آنها برای برقراری ارتباط با همدیگر با تشکیل اجتماع یادگیری نیز استفاده می‌شود. وب ۲ به مثابه ابزاری ارتباطی، از قابلیت‌های اینترنت به نحوی بهره می‌برد که به ارتباط دو طرفه می‌انجامد نه اینکه زمینه سخنرانی را فراهم کند. در این فضا، دانش از طریق فرآیندی اجتماعی شکل می‌گیرد و کسب می‌شود و ایده‌ها به مثابه نقطه آغازی برای گفتگوست نه نقطه پایانی آن. وب ۲، وی پی‌ویاست که از طریق آن می‌توان تغییراتی مستمر در محتوا ایجاد و فرصت اظهار نظر برای مخاطبان فراهم کرد. این در حالی است که وب ۱ بیشتر ماهیتی ایستا دارد و محتوای آن به ندرت به شکلی گسترده تغییر می‌کند. کاربرد وب ۲ سبب بهبود تواناییهای تحلیل فراگیران از طریق پاسخ دادن‌های مستمر به

محتوای آموزشی می‌شود. بنابراین می‌توان آن را به مثابه ابزاری برای ارتقای تفکر انتقادی به کار برد (براون استاین و کلاین، ۲۰۰۶).

افزون بر این، از وب ۲ می‌توان به عنوان ابزار بهبود یادگیری مبتنی بر ساختن گرایی استفاده کرد. از آنجا که محتوایی که تولید می‌شود در شبکه قرار دارد، این محتوا بخشی از بدنه دانشی گسترده است که اینترنت را تشکیل می‌دهد. این محتوا می‌تواند دیوارهای آموزش سنتی را نیز فرو ریزد. با بهره‌گیری از وب ۲ می‌توان برنامه درسی را گسترش داد و امکان یادگیری بعد از کلاس را فراهم کرد. استمرار یادگیری به بعد از کلاس مخاطبان را به سوی علایق آنها سوق می‌دهد و از این گذشته، وب ۲ ابزاری دموکراتیک است که از سبکهای یادگیری متفاوت پشتیبانی می‌کند.

اهداف تحقیق

هدف کلی تحقیق طراحی، اجرا و ارزشیابی یک محیط مشارکتی مبتنی بر وب ۲ است تا از طریق آن بتوان برای اولیا دوره‌های آموزشی برگزار کرد. از این رو پژوهش حاضر درصدد طراحی الگویی انعطاف پذیر برای اثر بخش‌تر کردن روشهای آموزش با بهره‌گیری از فناوری وب ۲ بود. از اهداف دیگر می‌توان به ایجاد ارتباط متقابل میان اولیا و مربیان و اجرای آزمایشی محیط تعاملی و سرانجام ارزشیابی و اصلاح الگوی طراحی شده اشاره کرد.

سؤال تحقیق

سؤال پژوهش حاضر عبارت بود از: چگونه می‌توان یک محیط آموزشی مبتنی بر وب ۲ برای آموزش اولیا طراحی و اجرا کرد؟

برای پاسخ دادن به این سوال از یک فرآیند چهار مرحله‌ای استفاده شد. این مراحل شامل برنامه‌ریزی، طراحی برنامه عمل، اجرای برنامه و کنترل آن بود. در واقع، مراحل فوق اجزای روش اقدام پژوهی هستند. جزئیات روش پاسخ دادن به سوال پژوهشی در قالب اقدام پژوهی در بخش "مراحل طراحی و اجرا" توضیح داده شده است.

روش تحقیق و روند اجرای آن

برای انجام دادن این تحقیق از رویکرد پژوهش کیفی و روش اقدام پژوهی استفاده شد. از آنجا که این پژوهش درصدد تحلیل یک موقعیت جدید آموزشی و طراحی الگویی برای آن موقعیت بود، رویکرد کیفی مناسب‌تر به نظر می‌رسید. همچنان‌که کرسول^۲ مطرح می‌کند "رویکرد کیفی برای

بررسی و فهم یک پدیده مناسب است" (۲۰۰۲، ص ۵۸). از میان روشهای رویکرد کیفی، اقدام-پژوهی راهگشای انجام پژوهش بود. اقدام پژوهی "متمرکز بر اقدامی کاربردی است و هدف آن بهبود عملکرد است" (کرسول، ۲۰۰۲، ص ۶۱).

مراحل طراحی و اجرا

در این تحقیق اقدام پژوهی در چهار مرحله انجام شد: ۱. برنامه ریزی: شامل، الف) سنجیدن شرایط موجود، ب) جمع آوری داده‌ها، ج) تحلیل داده‌ها، د) طراحی برنامه عمل ۲. اجرای برنامه عمل شامل: عملیاتی کردن آنچه در مرحله برنامه ریزی طراحی شده بود. ۳. کنترل: شامل، مشاهده و ارزیابی برنامه، میزان کارایی و اثربخشی آن و دریافت بازخورد ۴. اصلاح: شامل، اعمال نتایج ارزیابی و بازخوردهای به دست آمده برای اصلاح برنامه. جدول شماره ۱ این فرآیند را به اختصار نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱. مراحل طراحی و اجرای روش تحقیق

سنجیدن شرایط موجود	برنامه ریزی
گردآوری داده‌ها	
تحلیل داده‌ها	
طراحی برنامه عمل	
عملیاتی کردن برنامه	اجرای برنامه عمل
ارزیابی برنامه	کنترل
اعمال نتایج ارزیابی	اصلاح

جامعه مورد بررسی، روش نمونه گیری و حجم نمونه

مشارکت کنندگان در این پژوهش والدین دانش‌آموزان دوره ابتدایی ساکن مناطق ۱ تا ۵ تهران بودند. نمونه گیری به صورت هدفمند^۱ انجام شد. دلیل به کارگیری این روش نمونه‌گیری، انتخاب کردن والدینی است که شرایط لازم را داشته باشند. والدین مشارکت کننده باید فرزند دانش آموز، سواد کار با کامپیوتر و اینترنت، دسترسی به اینترنت در طول روز و تمایل به شرکت در پژوهش را داشته باشند. در کل ۱۴ نفر در دوره آموزشی آزمایشی شرکت کردند. اگر چه در انتخاب نمونه ترجیح بر این بود که جنسیت مشارکت کنندگان به طور مساوی توزیع شود با وجود این امکان چنین انتخابی وجود نداشت و والدین با توجه به زمانی که می‌توانستند برای شرکت در دوره داشته باشند شرکت کردند.

شیوه‌های تحلیل اطلاعات

مهم‌ترین منبع گردآوری داده‌ها شامل اسناد، مدارک و مستندات وزارت آموزش و پرورش، مشاهدات زمینه‌ای در حین اجرای پژوهش و مصاحبه با مشارکت کنندگان بود. مشاهدات زمینه‌ای یادداشت برداری و مصاحبه‌های انجام شده تحلیل شدند. این داده‌ها در ارائه الگو و همچنین در طراحی نرم افزار مورد استفاده قرار گرفتند.

الگوی آموزش خانواده در فضای مجازی

پس از بررسی مقدماتی مشخص شد که چارچوب بیشتر الگوهای موجود از چهار عنصر کلیدی تشکیل می‌شود: ساختار، منابع، روشها و اهداف. بنابراین، الگویی که برای آموزش مجازی اولیا طراحی می‌شود باید دارای این چهار عنصر باشد. اگر چه این عناصر را به طور نظری می‌توان به تفکیک بررسی کرد، اما در عمل برای اینکه الگو کارآمدی لازم را داشته باشد باید آنها را در ارتباط با یکدیگر مورد توجه قرار داد. برای ایجاد ساختاری که بتوان از طریق آن آموزش اثربخشی (که هدف هر آموزشی است) در فضای مجازی ارائه کرد لازم است منابع موجود را بررسی و متناسب با روشهای مطلوب برای بهره‌گیری از منابع، ساختار لازم را طراحی کرد. به عبارتی دیگر، یک ساختار مناسب باید از منابع انسانی، مالی، محتوای آموزشی، اهداف و فرآیندهای یاددهی-یادگیری پشتیبانی کند.

با توجه به الزامات فوق، لازم بود در طراحی الگوی آموزش مجازی خانواده عناصر سه گانه ساختار، منابع و روشها حول محور اهداف آموزشی باشند. هدف در این نوع آموزش، کاهش مسائل مطرح شده تحت عنوان "مسئله پژوهش" و استفاده از پتانسیلهای فضای مجازی برای بهبود روشهای آموزشی است. همان‌طور که الگو نشان می‌دهد این پتانسیلها را میتوان به دو شکل وب ۱ و وب ۲ مورد بهره برداری قرار داد. بنابراین با توجه به مخاطبان و هدف آموزش می‌توان یکی از آنها را انتخاب کرد. از آنجا که مخاطبان این پژوهش والدین دانش آموزان بودند و هدف آموزش درگیر کردن آنها در مسائل و مباحث مربوط به کودکانشان است، وب ۲ می‌تواند قابلیتهای کارآمدتری داشته باشد. بنابراین، ساختاری که مبنای شکل‌گیری چارچوب الگو قرار گرفت وب ۲ بود که قابلیت فراهم کردن یک فضای چند صدایی را فراهم می‌کرد. اهمیت این ساختار زمانی روشن‌تر می‌شود که به محدودیتهای فضای مجازی مانند کاهش تعاملات چهره به چهره توجه کنیم. با توجه به چنین محدودیتهای استفاده از ساختاری که بتواند به عکس وب ۱ (وب مونولوگی) تعامل را افزایش دهد، به کاهش چالشهای ناشی از دور بودن مدرس و والدین کمک می‌کند.

منابعی که در طراحی چارچوبی برای الگوی آموزش مجازی مورد توجه واقع شدند شامل عوامل انسانی، مالی و محتوای آموزشی بودند. عوامل انسانی به سه دسته تقسیم می‌شوند: مدرسان، والدین و عوامل ستادی. بنابراین لازم بود در طراحی الگوی آموزش مجازی برای این سه دسته، نقشها و کارکردهایی ترسیم شود. مدرسان محتوا را طراحی کرده آموزش می‌دهند؛ والدین در تعامل با مدرس مفاهیم را یاد می‌گیرند؛ و عوامل ستادی زمینه لازم را برای تعامل این دو دسته از عوامل انسانی فراهم می‌کنند. هر کدام با توجه با نقشها و کارکردهای خود یک جایگاه سلسله مراتبی در ساختار سازمانی الگوی آموزشی پیدا می‌کنند. با توجه به این سلسله مراتب، در این الگو مدیر سیستم آموزشی بیشترین اختیارات و مدیر آموزشی، مدرس، و والدین به ترتیب از کمترین اختیارات برخوردارند.

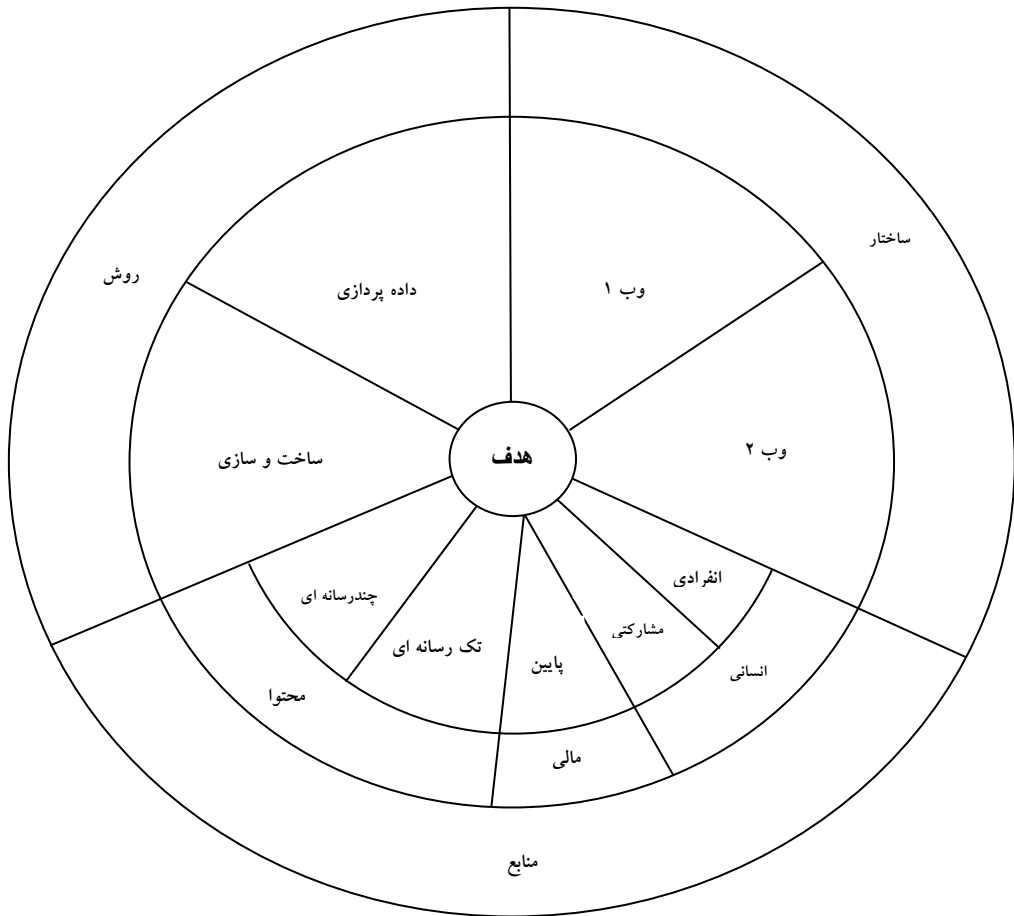
عوامل مالی یکی از دغدغه‌هایی بود که در مسئله پژوهش بیان شد. برای کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری آموزش خانواده، الگوی آموزش مجازی باید طوری طراحی شود که ضمن حفظ کارایی آموزش مسائل ناشی از محدودیت مالی را حل کند. به این منظور، در طراحی الگو تلاش شد به جز هزینه سرمایه‌ای که برای اجرایی کردن آن صرف می‌شود هزینه مضاعفی به کاربران تحمیل نشود. هزینه اولیه شامل هزینه طراحی نرم افزار با توجه به الگوی آموزشی طراحی شده به اضافه هزینه جزئی لازم برای میزبانی (هاستینگ^۱) سالانه آن بود. علاوه بر این، وب ۲ در بلند مدت می‌تواند کم هزینه باشد. این مزیت به دلیل سهولت به‌کارگیری آن بدون داشتن توانمندیهای نگارشی در فضای مجازی است. بنابراین، تغییر محتوا و روز آمد کردن آن نیاز به استفاده از متخصص و هزینه کردن مستمر ندارد.

محتوای آموزشی به مثابه یکی از عوامل عنصر منابع از اهمیت قابل توجهی در الگوی آموزش مجازی برخوردار است. محتوا در این الگو باید در طیفی از روشن بودن و چالش برانگیز بودن قرار گیرد. به سبب حضوری نبودن آموزش مجازی محتوا باید طوری طراحی شود که به روشنی بتواند ارتباط مفهومی با مخاطب برقرار کند. در عین حال روشن بودن محتوا نباید قدرت چالش برانگیز بودن آن را کاهش دهد. در غیر این صورت جذابیتی برای مخاطب نخواهد داشت. از بعد دیگری، محتوا باید بتواند با طیفی وسیع از مخاطبان دارای تفاوت‌های فردی از جنبه‌های داشتن علائق متفاوت و سبکهای یادگیری گوناگون ارتباط برقرار نماید. برای تحت پوشش قرار دادن این جوانب لازم است اولاً طیفی متنوع از موضوعاتی که مورد علاقه والدین است به عنوان محتوای آموزشی

انتخاب شود تا بتواند علائق مخاطبان را تا حدود زیادی پوشش دهد و ثانیاً از قابلیت چند رسانه‌ای بودن برخوردار باشد. اگر چه طراحی محتوای تک رسانه‌ای آسان است و هزینه و زمان کمتری لازم دارد، اما این نوع محتوا تنها با یک سبک یادگیری می‌تواند سازگار شود. در مقابل، محتوای چند رسانه‌ای با وجود داشتن هزینه بیشتر برای مخاطبانی با طیفی گسترده از سبکهای یادگیری مناسب‌تر است. این قابلیت نیز در الگوی آموزش مجازی پیش بینی شد تا در طراحی یک نظام آموزش مجازی مورد توجه قرار گیرد.

آنچه دو عنصر ساختار و منابع را به هم ارتباط می‌دهد، عنصر روش است. برای اینکه ساختار رابطه‌ای میان منابع انسانی به طور اعم (در این پژوهش، فراگیران به طور اخص) و محتوا ایجاد کند باید روشهایی ویژه اتخاذ شود. این روشها طیفی گسترده دارند اما می‌توان آنها را به دو دسته روشهای داده پرداززی و روشهای ساخت و سازی (ساختن گرایی) تقسیم کرد. در میان الگوهایی که آن و لوین^۱ (۲۰۰۳) مطرح کرده‌اند الگوهای تشریک اطلاعات و انعکاس اطلاعات در دسته روشهای مبتنی بر داده پرداززی هستند. هسته اصلی این روشها انتقال اطلاعات از قطبی به قطب دیگر در فرآیند یاددهی - یادگیری است. وجه دیگر روشها بر مبنای تفحص، بازاندیشی، تحلیل و ارزشیابی و پرسش و پاسخ است. الگوهای پژوهش - محور، ارزشیابی تحلیلی، مباحثه‌ای، و پروژه - محور بر مبنای روشهای ساخت و سازی هستند. در این روشها به جای "آموزش بانکی" رایج در الگوهای داده پرداززی، تعامل میان محتوا و مخاطب موجب مفهوم سازی می‌شود. اگر چه ممکن است با توجه به سلیقه مدرسان دوره‌های آموزش اولیا روشها متغیر باشند، با وجود این، پژوهش حاضر روشهای مبتنی بر ساختن گرایی را برای الگوی آموزش اولیا پیشنهاد می‌کند، زیرا با توجه به قابلیت‌های وب ۲ (که پیشتر تشریح شد) روش ساخت و سازی برای ایجاد یادگیری عمیق تر، مناسب تر است.

اهداف، هسته الگوی آموزش اولیا را تشکیل می‌دهد و عنصر ارتباطی میان ساختار، منابع و روشهاست. هدف کلی کمک به والدین برای یادگیری در زمینه‌های گوناگون است. به عبارت دیگر، هدف از آموزش خانواده "اصلاح، بهبود و تغییر دانش، بینش و رفتار والدین" است (بختیاری و مصدقی نیک، ۱۳۹۳). در الگوی طراحی شده هدف در کانون آموزش قرار دارد و نقطه ثقل عناصر دیگر است (نمودار شماره ۱).

نمودار شماره ۱. الگوی آموزش مجازی اولیا

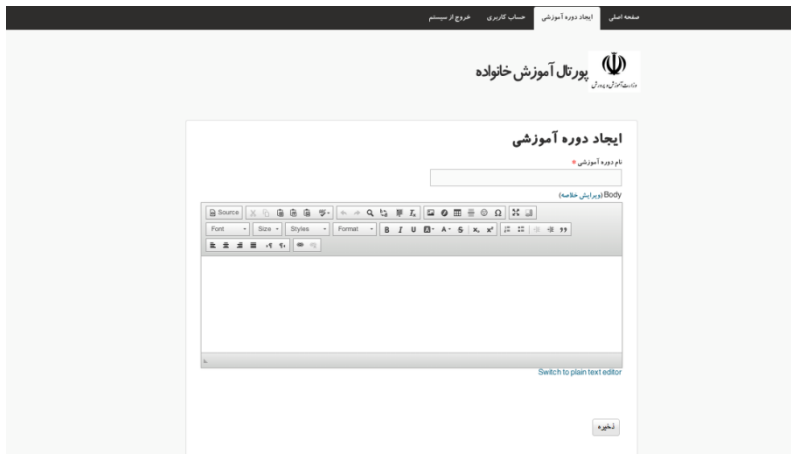
طراحی فضای آموزشی مجازی

طراحی یک فضای آموزشی مجازی آخرین گام برنامه ریزی پیش از اجرای فرآیند بهبود بود. به همین منظور، جلسه‌ای با حضور طراحان نرم‌افزار و متخصصان گرافیک برگزار و محدودیتهای اجرایی و ویژگیهای مورد نیاز برای پورتال به بحث گذاشته شد. بر مبنای تصمیمات اتخاذ شده برای مواجهه با چالشها و تناقضات ناشی از آنها مقرر گردید "پورتال آموزش خانواده" بر اساس وب ۲ و با قابلیتهایی که پیشتر ذکر شد طراحی شود. آدرس دامین www.familyed.org برای پورتال انتخاب و ثبت گردید.

در طول فرآیند طراحی، تعامل لازم با تیم طراحی ایجاد شد تا بازخوردهای مرحله‌ای طی تکوین پورتال ارائه شود. به این منظور تستهای مرحله‌ای انجام شدند و هر کدام از اعضای تیم تحقیق نقشهای مدرس، والدین، مدیر دوره و مدیر شبکه را برای آزمون عملکرد پورتال پذیرفتند. تعامل مستمر میان هر کدام از این نقشها و اعضای تیم طراحی موجب شد پیش از اجرا بیشتر نقصهای کارکردی پورتال برطرف شود.

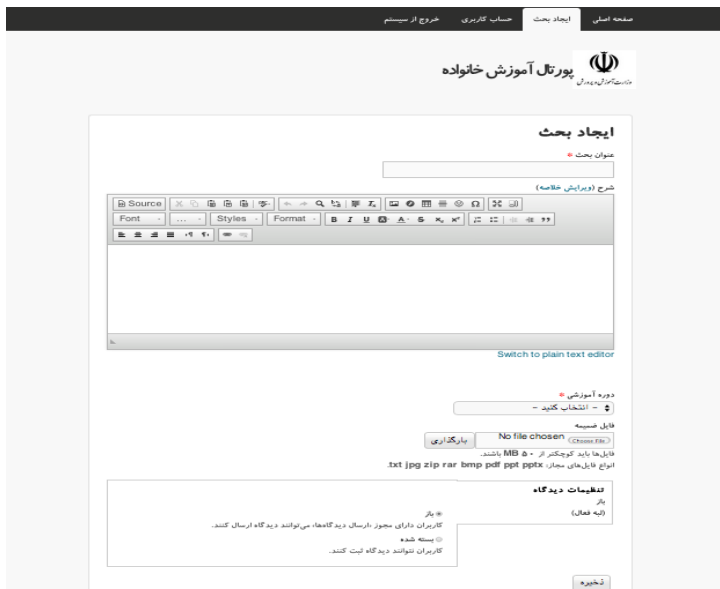
پس از ثبت نام و ورود به سیستم هر کدام از کاربران اختیاراتی متفاوت دارند و از قابلیتهای متفاوت برخوردار می‌شوند. مدیر شبکه، مدیر دوره آموزشی، مدرس دوره آموزشی و والدین (فراگیران) مجموعه‌ای هستند که به ترتیب دارای بالاترین اختیار و کمترین اختیار در پورتال طراحی شده هستند. مدیر شبکه می‌تواند به کلیه منوها و قابلیت‌های پورتال از جمله ایجاد دوره آموزشی، ویرایش و حذف آن، ایجاد بحث، ویرایش و حذف آن، مدیریت کاربران، تایید عضویت، تعلیق عضویت (مسدود کردن کاربران)، حذف عضویت، تغییر مشخصات و گذرواژه دسترسی داشته باشد.

مدیر دوره آموزشی، طبق تعریف تیم پژوهشی و طراحی، شخصی است که می‌تواند مجوز ایجاد دوره آموزشی را صادر کند. بنا بر این تعریف، اختیارات مدیر دوره آموزشی نیز به همین یک مورد محدود شده است. او می‌تواند دوره‌ای را ایجاد، مشاهده و ویرایش کند. به این منظور، مدیر دوره اختیار تعیین و ثبت مشخصات دوره، اهداف دوره، شرایط شرکت کنندگان و سرفصل‌های دوره آموزشی را بر عهده دارد.

ایجاد بحث و ویرایش آن، شامل تغییر و حذف، افزودن دیدگاه جدید، حذف دیدگاهها، ویرایش و پاسخ دادن به آنها اختیاراتی است که مدرس دوره آموزشی دارد. مدرس دوره آموزشی

در واقع وظیفه هدایت آموزش و یادگیری را بر عهده دارد. او می‌تواند محتوایی تولید کند، آن را در قالب انواع گوناگونی از فایل‌های متنی، پی دی اف، پاورپوینت، تصویری و فشرده در پورتال بارگذاری کند. بحث‌های ایجاد شدهٔ مدرس با رنگ زمینه ای متفاوت، از سایر بحث‌ها مجزا می‌شود.

والدین (فراگیران) با وارد شدن به حساب کاربری خود می‌توانند مشخصات دوره آموزشی، مباحث مربوطه و دیدگاه‌های سایر شرکت‌کنندگان را ببینند. آنها می‌توانند دیدگاه جدید اضافه کنند و به دیدگاه‌های دیگران پاسخ دهند. قابلیتی که مباحث را از حالت خطی و محدودیت سری زمانی، که در اغلب پورتال‌های آموزشی وجود دارد، خارج می‌کند. توانایی مشارکت والدین در هر کدام از بحث‌ها بدون توجه به زمانی است که وارد پورتال می‌شوند. این قابلیت موجب شکل‌گیری انسجام و ارتباط درونی مباحث شده پراکندگی سلسله مباحث، که در پورتال‌های مشابه معمول است را کاهش می‌دهد.

ارسال شده توسط [نام] در ۱۱ خرداد، ۱۳۹۳ - ۰۰:۳۷

سلام پسر من در طول روزاگه تذکر ندهم ساعت ها بازی می کند؟

پاسخ

ارسال شده توسط مدرس دوره [نام] در ۱۱ خرداد، ۱۳۹۳ - ۰۱:۰۴

سلام از ثبت نامتون ممنونم. از چه ابزار یا رسانه ای استفاده می کند؟ چه بازی هایی می کند؟ این بازی ها را از کجا به دست می آورد؟ داندلود می کند. می خرد یا از دوستانش امانت می گیرد؟

پاسخ

ارسال شده توسط [نام] در ۱۸ خرداد، ۱۳۹۳ - ۱۷:۳۸

سلام از موبایل، PSP، P2، رایانه و تلویزیون استفاده میکند. بیشتر بازی های اکشن و جنگی انجام میدهد گاهی بازی های فکری. از طریق داندلود یا خرید به دست می آورد.

پاسخ

ارسال شده توسط مدرس دوره [نام] در ۱۹ خرداد، ۱۳۹۳ - ۰۰:۳۳

شما کنترلی بر نوع بازی های کامپیوتری فرزندتان دارید؟ داندلودها یا خریدها با نظارت شما انجام می شود؟ می توانید کمی در رابطه با اینکه با نوع کنترل ها موافق هستید برای ما توضیح دهید؟ شما می توانید علاوه بر مطالب مدرس به نظرات سایر شرکت کنندگان هم پاسخ دهید. به طور مثال آقای موسوی معتقدند برخی از بازی ها همچنان کاذب ایجاد کرده موجب پر خاشگری می شوند. می توانید به مطالب ایشان هم مراجعه کرده جواب دهید.

پاسخ

پس از پایان یافتن طراحی پورتال و انجام تستهای مرحله‌ای، لازم بود پیش از اجرای آن در سطحی گسترده‌تر، تست پایانی انجام شود. این کار با مشارکت شماری محدود از کاربران با نقشهای گوناگون صورت گرفت. با توجه به انجام تستهای مرحله‌ای طی تکوین پورتال، مسئله‌ای خاص طی تست آزمایشی آن مشاهده نشد.

مرحله دیگری که به منظور نهایی کردن پورتال پیش از اجرای آن پیش بینی شده بود، دریافت بازخورد از مسئولان ستادی انجمن اولیا و مربیان بود. با مسئولان دفتر انجمن اولیا و مربیان وزارت آموزش و پرورش هماهنگ شد تا جلسه‌ای با کارشناسان مسئول دفاتر استانی در جهت آشنایی آنها با پورتال و دریافت بازخورد برگزار شود. این جلسه با بیش از نیمی از کارشناسان مسئول استانیهای کشور در باشگاه فرهنگیان تهران برگزار شد. در این جلسه ضمن طرح مسئله و ضرورت طراحی روشی نوین برای آموزش اولیا، پورتال آموزش خانواده معرفی شد و کارشناسان مسئول استانها با قابلیت‌های آن برای اجرای آموزشهای مجازی آشنا شدند. بازخوردهایی نیز در این زمینه دریافت شد که برخی از آنها مانند جذاب‌تر کردن ظاهر پورتال و ارائه آموزش به صورت همزمان به ترتیب با زیرساختها و اهداف پروژه در تضاد بودند. برخی دیگر از بازخوردها مربوط به روشهای آموزش و طراحی نظام‌مند آموزشی دوره‌های آموزش خانواده بودند که گزینه‌های سلیقه‌ای برای مدرس و طراح آموزشی محسوب می‌شوند. روش تدریس، ارائه بازخورد، روشهای ارزشیابی و حجم مطالب آموزشی در این طبقه‌بندی قرار می‌گیرند. طیف سوم از بازخوردها در زمینه افزودن قابلیت‌های بیشتر به پورتال بود که برخی از این پیشنهادها با تغییراتی جزئی در شکل ظاهری پورتال قابلیت

اجرایی پیدا می‌کنند. به طور مثال، یکی از پیشنهادها استفاده از پورتال طراحی شده برای آموزش مدرسان آموزش خانواده بود که با تغییر عناوین منوها و بخشهای گوناگون پورتال قابل اجراست. برخی دیگر از بازخوردهای طیف سوم، نیاز به تغییرهای ساختاری گسترده‌تر داشتند که خارج از چارچوب موضوعی بودند و در قالب پژوهشی دیگر قابلیت اجرایی پیدا می‌کردند.

اجرای فرآیندهای بهبود و نظارت بر آنها

پس از برنامه ریزی و طراحی راه حل پیشنهادی، قدم بعدی اجرای آن بود. در این مرحله، کارآمدی راه حل پیشنهادی و میزان حل مسئله پژوهش بررسی شد. به این منظور، لازم بود ضمن به اجرا گذاشتن برنامه طراحی شده روند تغییر و تاثیرگذاری آن در ماهیت مسئله مورد پژوهش به طور مستمر پایش شود. در این پژوهش نیز، پس از آماده شدن پورتال و انجام تستهای مرحله‌ای و پایانی یک دوره آموزشی برای والدین اجرا شد. در این زمینه، مخاطبان از طریق ارتباط با مدارس شناسایی و مسئولان مدرسه برای همکاری توجیه شدند؛ سرفصلی برای آموزش موضوع آموزشی انتخاب شد و مورد تایید مدیر آموزشگاه قرار گرفت؛ دعوتنامه‌ای برای مشارکت اولیا در دوره آموزشی ارسال شد؛ محتوای آموزشی دوره طراحی گردید؛ عضوگیری و سرانجام فرآیند آموزش اولیا به انجام رسید.

آموزش اولیا

پورتال قابلیت این را دارد که برای هر موضوع آموزشی بحثهای متفاوت تعریف و سرفصلهایی تدوین شود. برای شروع و برقراری ارتباط با مشارکت کنندگان لازم بود فتح بابی در زمینه اهداف، انتظارات، ساختار مباحث و نحوه ارتباط توضیح داده شود. بنابراین، اولین بحث، با عنوان "معرفی دوره و شرکت کنندگان" بود. مدرس ضمن معرفی خود از اولیا خواست ابتدا خودشان را معرفی کنند و با استفاده از مثالهایی درباره فرزندان خود یا کسانی که می‌شناسند در زمینه میزان و نحوه استفاده کودکان از رسانه‌های دیجیتال، تجارب خود را به اشتراک بگذارند و در مباحث مشارکت کنند. در عین حال، کانالهای ارتباطی متنوعی مانند شماره تماس و آدرس ایمیل نیز ارائه شد تا در صورت لزوم مدرس و شرکت کنندگان بتوانند به منظور رفع مشکلات احتمالی پورتال و بهره‌گیری اثربخش تر از فضای مجازی از روشهای دیگر ارتباطی بهره‌مند شوند.

مباحث بعدی به مفاهیم دیگر سرفصلها می‌پرداخت. مثلاً، مبحث دوم قابلیتها و تهدیدهای رسانه‌ها برای دانش آموزان و دغدغه‌های والدین را به بحث می‌گذارد. در این مبحث، مدرس با ارائه گزارشی از نتایج یک تحقیق درباره استفاده کودکان از رسانه‌های دیجیتال و پیمایشی که از

والدین به منظور بررسی میزان نگرانی آنها انجام شده است، از والدین می‌خواهد ضمن بیان تفاوتها و شباهتهای محیطی دغدغه‌های خود را با سایر شرکت کنندگان به اشتراک بگذارند. دیدگاههای والدین در این مبحث به دلیل تفاوت ماهوی آن با مبحث اولیه عمیق تر به نظر می‌رسد.

مدرس برای آموزش و مدیریت فرآیند یاددهی- یادگیری روش بحث گروهی را اتخاذ و سؤالی را نیز برای شروع بحث طراحی کرد. این سؤالا درباره تعریف رسانه‌های دیجیتال، انواع آنها، میزان استفاده، و معمول بودن طول زمان استفاده از نظر والدین بود. از مشارکت کنندگان خواسته شد نظرات خود را با مثالهای واقعی بیان کنند و علاوه بر ارائه دیدگاهها و پاسخ دادن به مدرس به دیدگاه سایر شرکت کنندگان نیز پاسخ دهند. نکته مهم دیگری که لازم بود به اطلاع والدین رسانده شود محرمانه بودن مباحث بود. این نکته با توجه به ماهیت مباحث که در بعضی از موارد به مسائل شخصی مربوط می‌شود از اهمیتی ویژه برخوردار است. بنابراین، به والدین اطمینان داده شد که هویتشان و افرادی که از آنها مثال آورده می‌شود حفظ خواهد شد. در ضمن مشارکت- کنندگان می‌توانستند با هویتی غیر واقعی نیز ثبت نام نمایند، که این یکی از قابلیت‌های آموزش در فضای مجازی نیز به شمار می‌رود.

مشارکت والدین با پاسخ دادن به سؤالهای مدرس شروع شد. اغلب پاسخها کوتاه بودند و بیشتر سؤالا را پوشش می‌دادند و فاقد هر نوع توضیح اضافی بودند. مشارکت در روز اول محدود به دو شرکت کننده بود که در عصر روز اول آموزش اتفاق افتاد. مدرس نیز در همان روز به فاصله کوتاهی ضمن تشکر از شرکت کنندگان به مشارکت آنها پاسخ داد و آنها را هدایت کرد. روز دوم یکی دیگر از والدین به حلقه بحث اضافه می‌شود و مدرس به او نیز بازخورد می‌دهد. روزهای بعدی والدین بیشتری وارد فضای آموزش مجازی می‌شوند و جوابهای اولیه به تدریج گسترده‌تر شده جزئیات بیشتری از مباحث را شامل می‌شوند. در برخی از موارد، سؤالا یا پاسخهای والدین از حیطه موضوعی خارج می‌شوند که در این موارد مدرس با احتیاط طوری بازخورد می‌دهد که ضمن تلقی نشدن بی توجهی از طرف مدرس، بحث به موضوع اصلی هدایت شود.

با ادامه دوره آموزشی، پاسخهای اولیه که کوتاه بودند به مباحث تفصیلی‌تر تبدیل می‌شوند. در این شرایط اختلاف نظرها نیز آشکار می‌شود. این اختلافها هم میان مدرس و والدین و هم میان خود والدین شکل می‌گیرند. مدرس دوره آموزشی ضمن شناسایی این اختلاف نظرها و تناقضها، آنها را به هم ارتباط می‌دهد، افرادی را که دیدگاههای متفاوت یا متناقضی را مطرح کرده‌اند به بحث دعوت می‌کند. این روش اداره بحثها، ضمن ایجاد همبستگی میان مباحث و جلوگیری از

پراکندگی آنها، می‌تواند پتانسیل رشد حس همکاری را در مخاطبانی که همدیگر را نمی‌شناسند، افزایش دهد. از نظر زمانی نیز تغییراتی در مباحث و مشارکت والدین در روزهای بعدی اتفاق می‌افتد. به‌خلاف روزهای اول که مشارکت در ساعات پایانی روز و دیر هنگام بودند، در روزهای میانی دوره آموزشی، مشارکت در مباحث در طول روز توزیع می‌شود. با وجود چنین توزیعی، هنوز زمان مشارکت در مباحث از پراکندگی قابل توجهی برخوردار است. تعداد مشارکت‌کنندگان در دو روز پایانی دوره آموزشی به شدت کاهش یافت. بررسی سامانه کنترل کاربران پورتال نشان می‌دهد مشارکت‌کنندگان به ندرت وارد پورتال شده‌اند. به این معنی که والدین حتی برای خواندن مطالب سایر افراد نیز وارد حساب کاربری خود نشده‌اند. مواردی نیز وجود دارد که نشان می‌دهد افراد معدودی وارد حساب کاربری شده اما نه دیدگاهی به مباحث افزوده‌اند و نه به دیدگاهی پاسخ داده‌اند. روز آخر دوره آموزشی تنها یک نفر مشارکت‌کننده وجود داشته و مباحث تنها بین او و مدرس بوده است. نوع تعاملات، از بعد گستره درگیر کردن مشارکت‌کنندگان، بیشتر فرد به فرد بوده به ندرت تعاملی جمعی بوده است. به این معنا که پاسخ والدین در اکثر موارد به پرسش مدرس است و در مواقع نادری تعامل میان والدین اتفاق می‌افتد. زمانی تعاملات از نوع اخیر است که مدرس در محدود مواردی تناقضاتی را شناسایی کرده، این تناقضات را میان افرادی که دیدگاههای متفاوت دارند به اشتراک گذاشته و از آنها تقاضای اظهار نظر کرده است.

ارزشیابی اجرای فرآیندهای بهبود و اصلاح برنامه

مرحله نهایی اقدام پژوهی ارزشیابی اجرای برنامه، دریافت بازخورد و اعمال اصلاحات احتمالی است. به این منظور لازم است فرآیند اجرا بررسی و جنبه‌های قوت و ضعف آن شناسایی شوند. پژوهشگر آنچه را در این مرحله و در مراحل دیگر پژوهش آموخته است گزارش می‌کند. ممکن است آنچه را پژوهشگر انتظار داشته اتفاق نیفتاده باشد یا با ایده‌آلها فاصله داشته باشد. در چنین شرایطی ممکن است روشهایی متفاوت پیشنهاد یا روشهای فعلی اصلاح شوند. بنابراین، نتیجه این مرحله می‌تواند زمینه انتقال از یک اقدام پژوهی به اقدام پژوهی دیگری باشد. در این بخش، روش آموزش مجازی طراحی شده و توانمندی آن در مرتفع کردن مسئله پژوهش بررسی می‌شود.

ارزشیابی روش جدید آموزشی

حال باید با اجرای روشی جدید برای آموزش اولیا، این بررسی انجام شود که آیا روش مذکور پتانسیل آن را دارد که بتواند بخشی از مسئله پژوهش را برطرف کند. شایان ذکر است که در این بخش، هدف، انجام یک فرآیند ارزشیابی به معنای بررسی کارآیی و اثربخشی روش جدید اجرا

شده نیست، بلکه می‌تواند موضوع پژوهش متفاوتی باشد و در حیطه تحقیق حاضر نمی‌گنجد. اما با تحلیل مباحث مجازی شکل گرفته طی دوره آموزشی که به طور آزمایشی به مدت یک هفته از طریق پورتال طراحی شده انجام گرفت و با تحلیل مصاحبه‌های انجام شده با والدین شرکت‌کننده در این دوره شاید بتوان تا حدودی پتانسیلهای روش جدید آموزشی را برای کاهش مسائل فوق-الذکر بررسی کرد.

نگاهی به طیف مشارکت‌کنندگان در دوره آموزشی و تفکیک آنها از بعد جنسی نشان می‌دهد که در حدود ۶۵ درصد مشارکت‌کنندگان را مردان تشکیل می‌دهند. این در حالی است که پژوهشهای پیشین در حدود ۳۱ درصد را برای مشارکت مردان در دوره‌های آموزش سنتی اولیا نشان می‌دادند (قه‌ری، ۱۳۷۷). اگر چه رقم جدید مشارکت بالاتری را برای مردان نمایان می‌کند، اما به نظر می‌رسد مشارکت زنان در این شکل از آموزش کاهش قابل توجهی داشته است. برای تعدیل این نرخ لازم است تدابیری اندیشیده شود.

بررسی نسبت اشتغال مشارکت‌کنندگان نیز حاکی از پتانسیل روش آموزش مجازی طراحی شده برای مرتفع کردن مسائل ناشی از آموزشهای سنتی اولیا دارد. نسبت افراد شاغلی که در مباحث مجازی دوره آموزشی مشارکت کرده بودند نسبت به افراد غیر شاغل ۷۷ درصد به ۲۳ درصد است. این ارقام زمانی اهمیت بیشتر پیدا می‌کند که به همراه نتایج تحلیل مصاحبه با شرکت‌کنندگان مورد بررسی قرار گیرد. مصاحبه‌ای که به صورت تلفنی با ۴۴ درصد مشارکت‌کنندگان انجام شد نشان می‌دهد که ارائه آموزش به صورت مجازی مشکلات ناشی از آموزشهای حضوری و محدودیت زمانی والدین را برای شرکت کردن در این دوره‌های سنتی تا حدود زیادی کاهش داده است. همان‌طور که توصیف شد ۷۷ درصد شرکت‌کنندگان در دوره آموزشی مجازی بیش از نیمی از روز را در محل کار خود سپری می‌کنند. بنابراین شرکت کردن این افراد در دوره‌های آموزش سنتی، که به صورت معمول با زمان حضور آنها در محل کارشان تداخل دارد، قابلیت اجرایی ندارد. بررسی مباحث مجازی همچنین نشان می‌دهد که الگوی مشارکت اولیا در مباحث اواخر شب به طول روز تغییر پیدا کرده است. به عبارت دیگر، والدین به مرور زمان یاد می‌گیرند که از وقت‌های آزاد خود در طول روز می‌توانند برای ورود به پورتال بهره‌گیرند و در مباحث شرکت کنند. این افراد بیشتر در زمره شرکت‌کنندگان شاغل هستند. بنابراین شاید بتوان استنباط کرد که پورتال توانسته است با بهره‌گیری از وقت‌های آزاد و کوتاه این گروه از افراد برای فراهم

کردن آموزش مجازی استفاده کند. با وجود پتانسیلهای فوق، ۲۳ درصد باقیمانده (غیرشاغل) معتقدند ترکیبی از روشهای حضوری سنتی با دوره‌های مجازی می‌تواند نتایج بهتری داشته باشد. تحلیل مصاحبه‌های انجام شده با مشارکت کنندگان زوایای دیگری را از قابلیت‌های آموزش مجازی اجرا شده نمایان می‌کند. در حدود ۳۶ درصد مشارکت کنندگان اظهار داشتند ترافیک شهر تهران یکی از موانع شرکت در کلاسهای حضوری آموزش اولیا برای آنها بوده که آموزش مجازی اجرا شده این مشکل را برطرف نموده است.

در زمینه روش تدریس مورد استفاده (مباحثه‌ای)، بیشتر مصاحبه شونده‌گان اظهار کردند که اتخاذ این روش منجر به افزایش تعامل میان مدرس و والدین شده بود. از نظر این گروه از والدین، روش تدریس به‌کار رفته سؤالیهای متعددی را ایجاد کرده است که بحث در مورد آنها زوایای گوناگونی از موضوع را آشکار می‌کند و بصیرتی عمیق‌تر به والدین می‌دهد. بنابراین، والدین با خواندن نظرات گوناگون، گذشته از پیگیری پاسخهای پرسشهای خود با دیدگاههای دیگران نیز آشنا شده‌اند و "پاسخ به یک فرد پاسخی برای همه" بوده است. با وجود این نقطه قوت روش به‌کار رفته، برخی از والدین متذکر شدند که اتکای صرف به این روش را کافی نمی‌دانند. آنها فکر می‌کنند "دادن اطلاعات" از سوی مدرس می‌تواند منجر به بهبود آموزش شود. کمبود وقت برای ارائه آموزش طبق برنامه پیش بینی شده نیز یکی دیگر از مشکلاتی است که روش آموزش مباحثه‌ای می‌تواند به‌وجود آورد. همان گونه که در این دوره آموزشی مجازی مشاهده شد، این روش ممکن است سبب گسترده شدن مباحث، اطناب آن و محدودیت زمانی برای تحت پوشش قرار دادن همه سرفصلهای موضوع آموزش شود. مهارت مدرس در مدیریت این روش و توجه به زمان‌بندی برای جلوگیری از چنین مشکلاتی حائز اهمیت است.

اگر چه تحلیل مصاحبه‌ها پتانسیلهای فوق را نمایان می‌کند، اما بسیار خوشبینانه خواهد بود اگر فرض کنیم که پورتال و روش طراحی شده می‌تواند بر کلیه مسائل ناشی از آموزشهای سنتی خانواده فائق آید. مصاحبه‌ها داده‌هایی را نشان می‌دهند که در برخی موارد، روش آموزش جدید مسائلی را ایجاد کرده است. اگر چه این موارد در مقایسه با پتانسیلهای روش جدید معدود و محدود هستند اما نیاز به توجه دارند. برخی از مشارکت کنندگان اظهار داشتند که موقعیتهایی وجود داشته است که به سبب سرعت پایین اینترنتشان، زمان دسترسی به حساب کاربری و مشارکت در مباحث، طولانی بوده است. با وجود اینکه دیگر شرکت کنندگان این مسئله را مطرح نکرده‌اند اما این موارد نشان می‌دهد که افرادی هستند که از سرعتی پایین‌تر از میانگین سرعت دسترسی

مخاطبان استفاده می‌کنند. بنابراین مسائل زیرساختی می‌تواند مشکلاتی را در اجرای آموزشهای مجازی ایجاد کند.

بررسی سامانه کنترل کاربران پورتال نشان می‌دهد که یکی دیگر از والدین تنها در سه روز اول دوره آموزشی مشارکت داشته است. زمانی که علت عدم همراهی تا پایان دوره آموزشی از طریق مصاحبه از ایشان پرسیده شد خرابی مودم را مطرح کردند. بنابراین در کنار زیرساختهای ملی، سخت افزارهای لازم برای بهره‌گیری از آموزشهای مجازی نیز می‌تواند در برخی از موارد موانعی را ایجاد نماید. یکی دیگر از مسائلی که همین مشارکت کننده با آن مواجه شده بود فراموش کردن گذرواژه بوده است. هر چند پورتال آموزشی طوری طراحی شده است که در صورت فراموش کردن گذرواژه، والدین می‌توانند بدون درخواست از مدیر سیستم خودشان آن را به راحتی بازیابی کنند ولی چنین مسائلی ممکن است برای برخی از افراد به منزله عواملی بازدارنده در به کارگیری روشهای آموزش مجازی باشد.

نتیجه گیری

این پژوهش کوششی برای بررسی روشهای آموزشی مبتنی بر فناوری اطلاعات و یافتن الگویی برای آن بوده است. طی این بررسی سعی شده است با مطالعه زمینه‌ها، محدودیتها و قابلیتهای آموزش در فضای مجازی، روشی طراحی و اجرا شود که بخشی از مسائل ناشی از آموزشهای سنتی اولیا را کاهش دهد. به همین منظور، با مطالعه ادبیات تحقیق، وضعیت موجود شناسایی و وضعیت مطلوب ترسیم شد. برای رسیدن به وضعیت مطلوب، نیاز به برنامه‌ای بود تا نقشه راه را مشخص کند و چشم اندازی از آنچه را پژوهش به دنبالش بود به تصویر بکشد. بررسی زمینه‌ها، محدودیتها، انتظارات و الزامات برای طراحی یک فضای آموزشی مجازی برای اولیا به شکل‌گیری ساختاری انجامید که چارچوب نرم‌افزاری این برنامه را تشکیل می‌داد. این ساختار "پورتال آموزش خانواده" نام گرفت.

پورتال آموزش خانواده علاوه بر اینکه ساختاری برای اجرای برنامه‌های آموزش خانواده به شمار می‌رود یک روش آموزش در مفهوم کلی آن نیز محسوب می‌شود زیرا گزینه ای دیگر پیش روی مسئولان آموزش خانواده قرار می‌دهد. در واقع، روش، شکل یا چارچوبی (فرم) خاص از روندی است که برای دستیابی یا نزدیک شدن به یک هدف طراحی می‌شود. با این تعریف، پورتال آموزش خانواده چارچوبی ارائه می‌کند که از طریق آن می‌توان روندی آموزشی برای بهبود روشهای سنتی آموزش خانواده به اجرا گذاشت.

زمینه شکل‌گیری پورتال آموزش خانواده مطالعاتی بود که به ارائه الگویی برای آموزش مجازی خانواده انجامید. این الگو حاصل بررسی پیشینه آموزشهای مجازی و تجارب زمینه‌ای درباره آموزش است. الگوی ارائه شده از ابعادی متفاوت به آموزش والدین توجه دارد. عناصر اصلی آموزش در این الگو، برای دستیابی به اهداف آموزش اولیا با یکدیگر در تعامل هستند. عنصر ساختار با بهره‌گیری از وب ۲ به منزله یکی از روزآمدترین ساختارهای تعامل در فضای مجازی مورد توجه بوده است. توجه به وجوه متفاوت و عواملی که شاکله عنصر "منابع" را در یک الگو تشکیل می‌دهند از امتیازات این الگوست. بهره‌گیری از منابع انسانی مشارکتی، توجه به کاهش هزینه‌ها، و امکان به‌کارگیری از محتوای چند رسانه‌ای، الگوی طراحی شده را به عنوان یکی از کارآمدترین الگوها معرفی می‌کند. از بعد اجرای آموزش، عنصر روش، طیفی از رویکردهایی را پیشنهاد می‌کند که برای مدرسانی با فلسفه‌های آموزشی گوناگون و اولیایی با علایق متفاوت می‌تواند مفید باشد.

منابع

- بختیاری، ابوالفضل و مصدقی نیک، کبری. (۱۳۹۳). آموزش خانواده: راهبردهای علمی و عملی با رویکرد پژوهشی. تهران: آوای نور.
- برزویی، علیداد. (۱۳۷۳). بررسی میزان تأثیر کلاس های آموزش خانواده بر روی اولیایی که از این کلاس ها استفاده کرده اند. خرم آباد: شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان لرستان.
- توانای رشید، اسماعیل. (۱۳۷۸). بررسی تاثیر کلاس های آموزش خانواده در نگرش والدین نسبت به مسائل آموزشی و پرورشی فرزندان در سطح استان آذربایجان غربی. تهران: پژوهشکده خانواده.
- ثابتی، حسن. (۱۳۷۵). بررسی نگرش اولیای دانش آموزان درباره عوامل جذب آنها به کلاس های آموزش خانواده در شهر یزد. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- حسینی کناری، میرطاهر. (۱۳۷۴). بررسی کار آیی برنامه آموزش خانواده (مادر) در بهبود درمان لکنت کودکان دبستان کلاس اول و دوم در شهرستان بابل. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- دفتر مرکزی انجمن اولیا و مربیان. (۱۳۷۳). راهنمای آموزش و مشاوره خانواده. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- زرخواه، سعید. (۱۳۸۳). بررسی تأثیر آموزش خانواده محور بر رفتارهای بهداشتی بیماران مبتلا به انفارکتوس میوکارد. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- سازمان مرکزی انجمن اولیا و مربیان. (۱۳۸۸). گزارش سالانه. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- سلامی، فاطمه. (۱۳۸۸). تأثیر آموزش خانواده بر سلامت روانی والدین دارای کودک عقب مانده ذهنی آموزش پذیر. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه پیام نور.
- شاهمرادی، نامدار. (۱۳۷۶). راههای بهبود کلاس های آموزش خانواده از دیدگاه مدرسان شهر تهران. تهران: انجمن اولیا و مربیان.
- شعبانی، حمید رضا. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر طرح آموزش خانواده بر کیفیت رابطه بین مادران و فرزندان در دانش آموزان دوره راهنمایی شهر مرودشت. پایان نامه کارشناسی ارشد. مرودشت: دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- صادقی، اکبر. (۱۳۸۷). اثربخشی آموزش مدیریت والدین بر کارکرد خانواده، کیفیت زندگی و علائم اختلال نقص توجه. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- صفدری بها، محمد. (۱۳۸۶). عوامل موثر در جذب والدین به کلاس های آموزش خانواده از دیدگاه والدین و مدرسین آموزش خانواده در شهرستان همدان. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- قهیری، مهران. (۱۳۷۷). بررسی نظر مدیران، اولیا و مدرسین پیرامون گرایش و عدم گرایش اولیا نسبت به شرکت در کلاس های آموزش خانواده. همدان: سازمان مدیریت و برنامه ریزی.
- Allaire, S., Laferriere, T., Bikie, N., Hamel, C., Labonte-Hubert, E., & Deslandes, R. (2011). The remote networked school model: An ICT initiative to keep alive rural school and their local community. *The 8th ERNAPE Conference*. Milan, Italy.
- An, J., & Levin, J. (2003). Online discourse patterns: Building an instructional framework for designing educational discourses on networks. Paper presented at the *American Educational Research Association (AERA) Annual Meeting: Analyses of Online Communities of Learners*, Chicago. Retrieved on March 22, 2014. Available at: <http://lrs.ed.uiuc.edu/era/03/communities/aera-03-an-levin-paper-fina.htm>

- Boddy, J., Statham, J., Smith, M., Ghate, D., Wigfall, V., & Hauari, H. (2009). *International perspectives on parenting support: Non-English sources*. Department for Children, Schools and Families, Institute of Education, University of London, London.
- Brownstein, E., & Klein, R. (2006). Blogs: Applications in science education. *Journal of College Science Teaching*, 35(6), 18-22.
- Creswell, J. W. (2002). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Nord, C. W. (1999). Father involvement in schools. *ERIC Digest*. <http://www.ericdigests.org/1999-1/father.html>.
- Statistics Canada*. Retrieved on January 2, 2011 from <http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2011/dp-pd/prof/details/page.cfm?Lang=E&Geo1=CSD&Code1=2423027&Geo2=PR&Code2=24&Data=Count&SearchText=Quebec&SearchType=Begins&SearchPR=01&B1=All&GeoLevel=PR&GeoCode=2423027>.